

University of Groningen

Driessen, Antonius

van Sluis, Jacob

Published in:
Encyclopedie Nadere reformatie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Early version, also known as pre-print

Publication date:
2015

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

van Sluis, J. (2015). Driessen, Antonius: 1684-1748. In W. J. op 't Hof (editor), *Encyclopedie Nadere reformatie: I: Biografieën A-K* (blz. 223-227). De Groot Goudriaan.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Anthonius Driessen (1684-1748)

Jacob van Sluis

Gedoopt Sittard 14 mrt. 1684, † Groningen 11 nov. 1748, zv Petrus Driessen en Agneta Bartmans. St. theol. 's-Hertogenbosch, Franeker okt./nov. 1701, Leiden 2 nov. 1702, dr. theol. h.c. Utrecht 1717. Pred. Eysden 1704-1709, Maastricht 1709-1711, Utrecht 1711-1717, prof. theol. en academieprediker te Groningen 1717-1748. Tr. 1 Haarlem 1714 Elisabeth Huysingha (1685-1719), tr. 2 Utrecht 1721 Jacoba Lucia Cuyck van Mierop († 1768).

Levensloop

Over de ouders en verdere afkomst van Driessen is niets bekend. Het eerste hogere onderwijs volgde hij aan de Illustre school te Den Bosch, waar de coccejaan Antonius Martini zijn eerste leermeester was. Zijn academische studie begon hij in Leiden om al tamelijk snel over te stappen naar de academie van Franeker. Daar disputeerde hij onder prof. Ruardus Andala over de natuurlijke filosofie volgens cartesische beginselen. Onder invloed van Andala nam hij al in een vroeg stadium van zijn studie afstand van zijn aanvankelijke enthousiasme voor de filosofie van Arnold Geulincx. Andala was ook degene die hem voorhield dat het cartesianisme gevrijwaard diende te blijven van spinozisme en stoïcisme. Te Franeker onderging Driessen tevens de blijvende invloed van het coccejanisme bij zijn leermeesters Andala, Campegius Vitringa sr. en Herman Alexander Röell. Met de laatstgenoemde bleef Driessen een warm contact onderhouden in zijn Utrechtse jaren – Röell was daar inmiddels hoogleraar geworden – en zij discussieerden daar samen over de gewraakte opvattingen van Röell betreffende het leerstuk van de eeuwige generatie van Christus als Zoon uit God de Vader.

Driessen moet een begaafd student geweest zijn, want reeds op 20-jarige leeftijd werd hij predikant, eerst te Eysden en daarna te Maastricht. Als predikant te Utrecht ageerde hij met zijn ambtgenoten tegen prof. Petrus Burman, die in een *Oratio pro comoedia* (1711) een pleidooi voor dit vermaak had gehouden. Onbekend is of Driessen hierbij het voortouw had genomen. Hij hield er colleges homiletiek aan huis, maar door de senaat van de Utrechtse universiteit werd hem verboden deze in het Latijn te geven; in het Nederlands werd het hem wel toegestaan.

In 1717 werd Driessen benoemd tot hoogleraar theologie aan de universiteit van Groningen. Daartoe werd hem door de Utrechtse universiteit *honoris causa* een doctorsgraad verleend, met Röell als promotor. Vanuit deze positie ging Driessen menig polemiek aan, wat hem uiteindelijk een slechte roep heeft bezorgd. Naar het schijnt werd hij geplaagd door zwaarmoedigheid, die in de laatste weken week.

Geschriften

Driessen heeft ontzettend veel geschreven, alle deelgebieden van de theologie bestrijkend, maar verhoudingsgewijs weinig exegetische werken. De natuurlijke theologie

heeft hij o.a. behandeld in *Theologia naturalis ... delinatio* (1719) en in *Lumen et doctrina conscientiae* (1728). Hoewel zelf geschoold binnen de cartesische traditie nam hij er gaandeweg enige afstand van zonder er volledig mee te breken. Natuurlijke theologie en het godsbesef berusten in het menselijk geweten, maar anders dan bij Descartes omvat dat geweten niet alleen het denkvermogen, maar tevens middels de directe innerlijke ervaring de inhoud aan ideeën. De menselijke rede is nodig om het gezag van de H. Schrift te erkennen, maar de rede heeft weer de bijbelse getuigenis nodig om tot waarheden op het terrein van de filosofie en de natuurlijke theologie te komen; hiermee lijkt Driessen een primaat van de rede te omzeilen. In *Commentarius* (1744) gaat Driessen nader in op de verhouding tussen rede en Schrift. De rede is in staat om de aard van de openbaring en de criteria voor de goddelijke inspiratie te onderkennen, en om zo de Bijbel te vatten, maar niet op een wijze die leidt tot heil. Persoonlijke verlossing is alleen mogelijk in het getuigenis van de Heilige Geest, waardoor de rede als het ware tot een hoger niveau wordt verheven. Zo ontloopt Driessen een cirkelredenering van wederzijdse erkenning van rede en Schrift, maar hij schept toch enige ruimte voor verlichte denkbeelden binnen zijn in wezen orthodoxe stellingname.

Voorts hield Driessen vast aan een strikt dualisme van materie en geest, en hij ageerde terstond daar waar hij bij latere cartesianen vormen van monisme ontwaarde. Wanneer geest en materie uiteindelijk samenvallen, dan staat God niet meer autonoom en transcendent boven de schepping. Zelf altijd cartesiaan gebleven reageerde hij geprikkeld op wat hij zag als uitwassen van het oorspronkelijke cartesianisme, die leidden tot een ontkenning van Gods almacht over de materie en een ontkenning van de schepping uit het niets. Aldus bestreed hij de opvattingen van J. Wittichius (1718) en de nieuwe filosofie in de lijn van Leibniz-Wolff bij zijn collega-hoogleraar filosofie N. Engelhard (1728), omdat op de achtergrond een monisme à la Spinoza schuil zou gaan. Dit besef van het grote belang van een essentieel dualisme maakte dat Driessen menig polemieken aanging.

Dat Driessen belang hechtte aan een zekere inbreng van de individuele mens en van de gelovige blijkt eveneens uit zijn stellingname in de polemieken tegen Theodorus van Thuyne. Deze, gereformeerd predikant in het Friese Dokkum, had in 1722 in geschrifte stelling genomen tegen wat hij zag als een verbastering van het geloof door aanhangers van de Nadere Reformatie. Deze 'fynen' onderscheiden zich binnen de kerk als de kleine kring van wedergeborenen tegenover de grote groep van onwedergeborenen. Ze benadrukten de grote nadruk op de beleving en de aanvechting van het geloof, terwijl de ware gereformeerde leer, aldus Van Thuyne, wordt gekenmerkt door het vaste vertrouwen in God en de verlossing. Het geloof en vergeving gaan vooraf aan de bekering. De omgekeerde weg leidt tot subjectivisme en tot een vorm van zelfheiliging en daarmee tot een variant op de Rooms-Katholieke leer der rechtvaardiging. Driessen reageerde onmiddellijk. Zo passief en zo lijdzaam als Van Thuyne wenste hij de gelovige niet te zien. Wanneer men alle verlossing buiten de mens om legt en zo deze aan de uitverkorenen toedenkt, dan wordt de genade mechanisch en automatisch geschonken buiten elk geloof om. Van Thuyne sterkt de zorgeloze zondaar in zijn onverschilligheid. Er volgden een reeks van pamfletten tussen Driessen en Van Thuyne, waarbij over het algemeen Driessen de meeste bijval kreeg, o.a. van F.A. Lampe. In zijn boek *Oude en nieuwe mensch* (1738) zou Driessen zijn standpunt onverkort handhaven.

Verdedigde Driessen tegenover Van Thuynten de 'fynen', toch stond hij argwanend tegenover piëtistische gevoelens zodra deze z.i. ontaarde in mystiek en dweperij. Zo nam hij in 1739 stelling tegen de *Zielseenzame meditatiën* van J.W. Eswijler, waarvan in 1734 te Rotterdam een herdruk was verschenen. Toen hij vervolgens een anoniem weerwoord vanuit Rotterdam verkreeg, was Driessen ervan overtuigd dat zijn collega-hoogleraar Cornelius van Velzen achter deze uitgave schuil ging. Geheel ten onrechte, al erkende Van Velzen de rechtzinnigheid van de Rotterdamse Eswijlerianen. Het leidde tot een vinnige polemiek tussen beiden. Met een andere collega-hoogleraar te Groningen, Daniel Gerdes, was de samenwerking beter. Nadat W. Schortinghuis bij de faculteit approbatie had aangevraagd voor zijn boek *Het innige christendom* (1740), maakten zij beiden bezwaar tegen 'spreekwysen en stellingen, die na mystiekery sweven'; de approbatie werd met de nodige omwegen afgegeven.

Tegenover Engelhard had Driessen gebruik gemaakt van een anti-leibniziaans boek van Joachim Lange, een piëtistisch gezind lutheraan en hoogleraar theologie te Halle. Maar toen Lange zich later in geschrifte uitsprak voor het beginsel van de algemene genade op basis van de alomvattende liefde van God, keerde Driessen zich tegen hem: *De leer der bijzondere genade bewezen* (1737; Duitse vertaling 1738). Driessen stelde dat alle mensen vanwege de zonde veroordeeld zijn en dat ze alleen via Gods Woord uit hun ellende kunnen worden verlost en hij kwam zo tot de leer van de bijzondere genade en tot de heiligheid van Gods besluiten. Opmerkelijk is dat Driessen in dit boek een broederlijk pleidooi houdt voor een samengaan van gereformeerden en lutheranen.

Vele geschriften uit Driessens immense oeuvre ontstonden als reacties op en in polemieken rond actuele gebeurtenissen. Zijn optreden was dan op de praktijk gericht vanuit de orthodoxe leer zoals hij die interpreteerde. Inzake de bijbelexegese was Driessen veel gematigder en minder strijdbaar. Het goddelijk gezag van de Bijbel achtte hij onmiskenbaar. Tegenover A. Schultens, hoogleraar Oosterse talen te Leiden, die een taalkundige vergelijking trok tussen het Hebreeuws en het Arabisch, stelde Driessen dat het Hebreeuws als heilige taal uniek is (*Causa linguae hebraeae adversus Arabismi abusum*, 1737). Zelf bleef hij zoals hij naar opleiding gevormd was: een gematigd coccejaan. Hij achtte de richtingenstrijd tussen coccejanen en voetianen als 'eene zaak die immers al lang in de Kerk afgedaan is', wat zijn inziens eveneens gold voor het cartesianisme. Op deze beide terreinen zocht hij dan ook niet de polemiek. Maar de cartesische theologie van zijn leermeester Röell werd hem wel nagedragen. Herhaaldelijk moest Driessen zich verdedigen tegen de beschuldiging dat hij röelliaanse opvattingen had inzake de eeuwige generatie van Christus als Gods Zoon, welke hij vervolgens steeds probeerde te nuanceren, echter zonder te kunnen overtuigen. Zo bijvoorbeeld in een polemiek met B.S. Cremer, hoogleraar te Harderwijk. Uiteraard keerde Driessen zich tegen allerlei vormen van libertinisme, niet alleen bij heuse en vermeende spinozisten, maar ook bij meer vrijzinnige theologen als Hermannus Venema, hoogleraar te Franeker, en Johannes Stinstra, doopsgezind predikant te Harlingen.

Betekenis

Voor de theologische faculteit van de Groninger academie is Driessen van groot belang geweest. Zijn benoeming in 1717, samen met die van O. Verbrugge voor de Oosterse talen,

maakte een einde aan een periode vanaf 1712 dat er vanwege politieke omstandigheden geen hoogleraren theologie waren aangesteld. Driessen werd beeldbepalend voor de faculteit; hij zette zichzelf in de frontlinie en zijn later benoemde collega's – A. Voet, Van Velzen en Gerdes – in de schaduw. Hij voelde zich verantwoordelijk om in te grijpen wanneer hij bij predikanten of theologen afwijkingen ontwaarde, met polemieken als gevolg. Hij deed zulks ook als zijn opponenten hem theologisch nabij stonden, misschien juist wel daarom, zodat hij ze in een vroeg stadium kon aanspreken. Het werd hem zelden in dank afgenomen en hij kreeg doorgaans weinig bijval. Met zijn leerling Alexander Comrie bleef Driessen een warm contact onderhouden.

Invloed

Juist vanwege zijn gedrevenheid en zucht tot polemiseren is de invloed van Driessen buiten de eigen faculteit waarschijnlijk beperkt gebleven. Zijn algehele positie viel ook moeilijk te duiden, duidelijk orthodox weliswaar, maar waar lagen de grenzen links (cartesianisme, coccejanisme) en rechts (bijvoorbeeld de opstelling tegenover Schortinghuis)? Mogelijk was hij ook niet altijd even consequent in zijn stellingname. In de geschiedschrijving is hij vrijwel altijd negatief getekend, als een geharnast strijder die te pas en te onpas ketterijen zag, die te veel schreef en dit te weinig uitgewerkt op papier zette, zwaartillend bovendien.

PRIMAIRE LITERATUUR

Zie de bibliografie in: *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlandse protestantisme*, V, 158-161.

SECUNDAIRE LITERATUUR (modern)

Aanvullend op *Biografisch Lexicon*:

Johann Auer, 'Die Kontroverse um Joachim Lange's Lehre von der allgemeinen Gnade 1732-38: Um Ursprung und Grundlagen der EKV', in: Erwin Iserlohn und Konrad Repgen (Hg.), *Reformata reformanda: Festgabe für Hubert Jedin zum 17. Juni 1965*. (Münster: Verlag Aschendorff, 1965), II, 414-430.

Aza Goudriaan, *Reformed orthodoxy and philosophy, 1625-1750: Gisbertus Voetius, Petrus van Mastricht, and Anthonius Driessen*. (Brill's studies in church history, 26) Leiden / Boston: Brill, 2006.

Jacob van Sluis, 'Laatcartesiaanse theologie en coccejanisme bij Anthonius Driessen', in: Henk van der Belt (red.), *400 jaar Groninger theologie in het publieke domein*, p. 39-78.